

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Природничо-географічний факультет

Кафедра загальної та регіональної географії

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Палеогеографія антропогену

галузь знань: 10 Природничі науки

спеціальність: 106 Географія

освітньо-професійна програма: Географія

УХВАЛЕНО

Рішенням кафедри загальної та
регіональної географії

Протокол №1 від 29 серпня 2022 року

Загальна інформація про дисципліну

Назва дисципліни	Палеогеографія антропогену
Викладач	Корнус Анатолій Олександрович
Профайл викладача	https://pgf.sspu.edu.ua/kolektyv-kafedry-geografia
E-mail:	kornus@sspu.edu.ua
Сторінка курсу в Moodle	https://dl.sspu.edu.ua/course/view.php?id=8916
Консультації	Консультації проводяться щосередини о 14:30 год.; групові або одноосібні. Також можливі он-лайн консультації за допомогою інтернет-ресурсів. Для погодження часу он-лайн консультацій слід писати на електронну пошту викладача або дзвонити за номером 0661410548.

Анотація до дисципліни

Програма навчальної дисципліни «Палеогеографія антропогену», складена відповідно до освітньо-професійної програми «Географія» підготовки здобувачів за другим (магістрерським) рівнем вищої освіти у галузі знань 10 Природничі науки.

Предметом дисципліни «Палеогеографія антропогену» є географічні умови антропогенового періоду, їх реконструкція та вивчення, історія розвитку природи Землі в цей період.

«Палеогеографія антропогену» є синтезуючою дисципліною, що використовує фактичний матеріал, зібраний: стратиграфією, літологією, петрографією, геотектонікою, палеонтологією, історичною геологією, регіональною геологією тощо, систематизує його, виявляючи загальні закономірності еволюції фізико-географічного середовища протягом останнього періоду геологічної історії Землі. При роботі над матеріалом курсу рекомендується насамперед вивчити стратиграфічні і біокліматичні підрозділи антропогенового періоду, знати абсолютний вік цих підрозділів.

Мета і завдання дисципліни

Метою дисципліни є формування необхідних теоретичних знань і практичних навиків, які дозволять розкрити зв'язки між компонентами природи в палеогеографічному аспекті, зміни природних умов впродовж антропогенового періоду, закономірності формування основних генетичних типів покривних, відкладів, еволюції та хронології культур людини.

Формат дисципліни

Ознаки дисципліни	
Рік вступу	2022
Освітній ступінь	магістр
Курс навчання	1
Семестр	1
Формат курсу	очний/заочний
Обов'язкова /вибіркова	вибіркова
Кількість кредитів/годин	5/150
Кількість розділів	2
Форма контролю	залік
Лекції	24/
Практичні заняття	26/
Консультації	
Самостійна робота	100

Результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми магістранти повинні

Знати:

- основи палеогеографії, її головні завдання,
- методи відтворення палеогеографічних обстановок, основи літологічного і біономічного аналізу,
- підходи до виділення і поділу антропогенового періоду,
- стратиграфічні і біономічні підрозділи антропогенового періоду, абсолютний вік цих підрозділів,
- географію плейстоценових зледенінь, їх послідовність,
- основні етапи еволюції і розвитку культур людини.

Вміти:

- працювати з тематичними палеогеографічними картами,
- будувати палеогеографічну (палеотектонічну, палеокліматичну) криву території (акваторії),
- давати за картами палеогеографічну характеристику материка (океану) чи їх частин,
- виконувати порівняльний аналіз палеогеографічних умов регіонів чи геологічних епох.

Тематичний план вивчення дисципліни РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ ПАЛЕОГЕОГРАФІЇ

Тема 1. Вступ до палеогеографії.

Основи палеогеографії, її структура та основні завдання. Зв'язок палеогеографії з іншими науками,

Тема 2. Методи відносної геохронології.

Стратиграфічний метод. Метод аналізу «керівних форм». Філогенетичний та інші методи відносної геохронології.

Тема 3. Методи абсолютної геохронології.

Уран-свинцевий, рубідій-стронцієвий, калій-аргоновий, радіовуглецевий та інші методи абсолютної геохронології. Підрозділи геохронологічної шкали та їх тривалість.

Тема 4. Основні методи фаціального аналізу.

Основи фаціального аналізу. Основні типи фацій. Основи літологічного та біономічного фаціального аналізу.

Тема 5. Геологічні формації та відтворення рухів земної кори.

Уявлення про геологічні формації. Роль аналізу геологічних формацій у палеогеографічних реконструкціях.

РОЗДІЛ 2. ПАЛЕОГЕОГРАФІЯ АНТРОПОГЕНУ

Теми 6. Антропогеновий період.

Термінологія, тривалість і проблеми поділу антропогенового періоду. Кліматостратиграфічний поділ антропогену.

Тема 7. Ритмічність природних процесів у антропогеновому періоді.

Гіпотези, що пояснюють виникнення зледенінь. Поняття метахронності зледенінь. Події Хайнріха та осциляції Дансгора-Ешгера, їх причини. Малий льодовиковий період, середньовічний кліматичний оптимум та інші івенти Бонда.

Тема 8. Палеогеографія плейстоцену України.

Прийнятий в Україні поділ антропогену: Причорноморський, Дофінівський, Бузький, Витачівський, Удайський, Прилуцький, Тясминський, Кайдацький, Дніпровський, Завадівський, Тилігульський, Лубенський, Сульський. Мартоносський, Приазовський час.

Тема 9. Палеогеографія голоцену України.

Стратиграфічна схема Блітта-Сернандера та кліматохронологічний поділ голоцену в Україні. Розчленування голоцену за Ю.П. Селіверстовим та М.І. Нейштадтом.

Тема 10. Антропогенез. Еволюція і хронологія культур людини.

Австралопітеки. Архантропи. Людина уміла (*Homo habilis*). Людина працююча (*Homo ergaster*). Людина прямоходяча (*Homo erectus*). Палеоантропи (*Homo neandertalensis*, *Homo heidelbergensis*). Неоантропи.

Політика дисципліни

Вивчення навчальної дисципліни потребує відвідування лекцій, виконання практичних робіт, самостійної роботи; підготовку до практичних занять; роботу з інформаційними джерелами, опрацювання рекомендованої основної та додаткової літератури.

Підготовка та участь у практичних заняттях передбачає: ознайомлення з програмою навчальної дисципліни, питаннями, які виносяться на заняття з

відповідної теми; вивчення конспекту лекцій, а також відомостей, викладених у підручниках, монографічній та іншій науковій літературі тощо.

Результатом підготовки до заняття повинно бути змістовне володіння здобувачем вищої освіти матеріалом теми, якій присвячено відповідне заняття. Виконання завдань практичної роботи повинно як за формою, так і за змістом відповідати вимогам, що висуваються до вирішення відповідного завдання, свідчити про його самостійність, відсутність ознак повторюваності та плагіату.

На практичних заняттях присутність здобувачів вищої освіти є обов'язковою, важливою також є їх участь в обговоренні всіх питань теми. Пропущені заняття мають бути відпрацьовані на консультаціях або самостійно, за домовленістю з викладачем. Це ж стосується й здобувачів освіти, які не виконали завдання або показали відсутність знань з основних питань теми. За наявності об'єктивних обставин передбачене онлайн навчання на платформі Moodle. Здобувач вищої освіти повинен дотримуватися навчальної етики, поважно ставитися до учасників процесу навчання, уважним та дотримуватися дисципліни й часових (строкових) параметрів навчального процесу. Під час контрольних заходів забороняється списування, використання джерел інформації та пристроїв, які порушують об'єктивність оцінювання.

Академічна доброчесність

Вивчення дисципліни передбачає дотримання положень Кодексу академічної доброчесності СумДПУ імені А.С. Макаренка, затвердженого наказом № 420 від 30 вересня 2019 р. Очікується, що роботи магістрантів будуть їх оригінальними дослідженнями чи міркуваннями. Відсутність у письмових роботах посилань на використані джерела, фабрикування джерел, списування, втручання в роботу інших здобувачів освіти є прикладами можливої академічної недоброчесності. Неприпустимо надавати для оцінювання письмову роботу, підготовлену іншими особами. Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі здобувача освіти є підставою для її незарахування викладачем, незалежно від масштабів плагіату чи обману.

Система оцінювання та вимоги

Засобами та формами оцінювання є усне та письмове опитування, тестування, оцінки за виконання практичних робіт. Поточний контроль навчальних досягнень здійснюється протягом семестру на практичних заняттях. Результати (кількість набраних балів) фіксує викладач.

Поточний контроль відображає поточні навчальні досягнення здобувача освіти в освоєнні програмного матеріалу дисципліни і спрямований на необхідне коригування самостійної роботи магістранта. Викладач розробляє чіткі критерії оцінювання всіх видів навчальної роботи і доводить їх до відома здобувачів освіти на початку вивчення навчальної дисципліни. Формативне оцінювання включає опитування здобувачів освіти та усні коментарі викладача, настанови викладача в процесі виконання практичних робіт, обговорення та взаємооцінювання магістрантами виконаних практичних завдань. Формами сумативного оцінювання є: оцінювання виконання практичних робіт, поточних

тестових контролів, підсумкової контрольної роботи. В умовах дистанційного навчання оцінювання, навчальних досягнень здобувачів освіти здійснюється на платформі Moodle. До підсумкової контрольної роботи допускаються всі здобувачі освіти, незалежно від результатів поточного контролю. Результати контрольної роботи магістранта, який не з'явився на нього, оцінюються як «незадовільно» незалежно від причини.

Результати поточного контролю є складовою визначення підсумкової оцінки і враховуються науково-педагогічним працівником при її визначенні. Бали, набрані здобувачем освіти за виконання завдань з самостійної роботи, додаються до суми балів, набраних магістрантом з інших видів навчальної роботи з дисципліни. Результати сумативного оцінювання фіксуються в електронному журналі.

Вид контролю за семестр – залік, який полягає в оцінці засвоєння здобувачем освіти теоретичного та практичного матеріалу (виконаних ним певних видів робіт на практичних заняттях та під час самостійної роботи) з навчальної дисципліни за семестр. Залік виставляється викладачем автоматично за умови, якщо магістрант виконав усі види навчальної роботи, визначені робочою програмою навчальної дисципліни. Загальна оцінка обраховується в кінці семестру, як сума балів за всіма видами оцінювання. Структура семестрового контролю відображається у робочій програмі (силабусі) та доводиться до відома здобувачів освіти на першому занятті.

Для магістрантів заочної форми навчання підсумковий контроль проводиться в період заліково-екзаменаційної сесії. Для складання підсумкового контролю здобувачами заочної форми навчання, розробляються тести або контрольні роботи з відкритими питаннями. До залікової оцінки включається виконання завдань самостійної роботи магістранта, яку він отримав під час попередньої сесії. Форма проведення підсумкового контролю: письмова або усна.

В умовах дистанційного навчання оцінювання практичних робіт, завдань поточного та підсумкового контролю здійснюється на платформі Moodle.

Критерії оцінювання результатів навчання

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень магістранта
90-100	глибоко і міцно засвоїв програмний матеріал з палеогеографії антропогену; вичерпно, послідовно, грамотно і логічно його викладає. Прогнозує і передбачає подальший хід явища, описує можливі наслідки, результати, що впливають з наявних даних. При цьому магістрант не має утруднень при відповідях на видозмінені завдання, вільно справляється із класифікаціями, типологіями та іншими видами застосування знань, показує знайомство з монографічною літературою, правильно обґрунтовує прийняті рішення, володіє різнобічними навичками і прийомами виконання практичних робіт,

	володіє в повному обсязі специфічним поняттєво-термінологічним апаратом навчальної дисципліни.
82-89	твердо знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його; не допускає суттєвих неточностей у відповідях на питання, правильно застосовує теоретичні положення при виконанні практичних робіт, володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання, коректно встановлює причинно-наслідкові зв'язки.
74-81	достатньо повно знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його, але допускає деякі неточності під час відповіді. Самостійно відтворює знання з елементами перетворення. Застосовує їх у видозміненій, але близькій до типової ситуації, однак потребує допомоги викладача. Дає свою власну інтерпретацію матеріалу (пояснення, короткий виклад). Уміє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.
64-73	має знання лише основного матеріалу, але не засвоїв його окремих деталей, допускає неточності, недостатньо правильні формулювання, порушення послідовності у викладі програмного матеріалу і відчуває утруднення при виконанні практичних робіт.
60-63	не знає значної частини основного матеріалу, самостійно відтворює інформацію та застосовує її у типовій ситуації, але при цьому виявляє невпевненість у своїх діях. На основі фактів робить висновки, але за допомогою викладача, намагається зробити звіт про виконані дії.
35-59	не знає більшої частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки; не володіє у достатньому обсязі поняттєво-термінологічним апаратом палеогеографії антропогену; невпевнено, із помилками виконує практичні роботи; не вміє наводити приклади із життя та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; відтворює інформацію лише на основі зовнішньої підказки.
1-34	має загальне уявлення про навчальну дисципліну, знання програмного матеріалу носить фрагментарний характер, відповіді на запитання дає «так» чи «ні».

Критерії оцінювання самостійної роботи магістранта

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень магістранта
40-36	надійно засвоїв програмний матеріал з палеогеографії антропогену, що відведений на самостійне опрацювання; вичерпно, послідовно, грамотно і логічно його викладає, пов'язує теоретичні знання з практичними навичками та вміє обґрунтувати прийняті рішення, володіє різнобічними навичками і прийомами виконання практичних завдань. При цьому магістрант не має утруднень з відповіддю на видозмінені завдання, демонструє володіння різноманітними методами і прийомами дослідження, виявляє знайомство не тільки з навчальною, але й монографічною та довідковою літературою.

35-30	переважно засвоїв програмний матеріал з палеогеографії антропогену, що відведений на самостійне опрацювання, грамотно й по суті викладає його; не допускає суттєвих неточностей у відповідях на питання, правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних завдань, впевнено володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання. Самостійно відтворює знання з елементами перетворення. Застосовує їх у видозмінений, але близькій до типової ситуації, однак потребує допомоги викладача.
29-24	має знання лише основ програмного матеріалу з палеогеографії антропогену, що відведений на самостійне опрацювання, але не засвоїв його окремих деталей, допускає неточності, недостатньо правильні формулювання, порушення послідовності у викладі програмного матеріалу і відчуває утруднення при виконанні практичних завдань.
23-1	не знає більшої частини програмного матеріалу з палеогеографії антропогену, що відведений на самостійне опрацювання, допускає суттєві помилки; не володіє у достатньому обсязі поняттєво-термінологічним апаратом палеогеографії антропогену; невпевнено, із помилками виконує практичні завдання; не вміє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; відтворює інформацію лише на основі зовнішньої підказки.

Розподіл балів, які отримують здобувачі освіти

Поточний контроль										Разом	Сума
РОЗДІЛ 1					РОЗДІЛ 2						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	60	100
6	6	6	6	6	6	6	6	6	6		
Самостійна робота											
4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	40	

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання

1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
------	----------	--

Рекомендована література та інформаційні ресурси

Основні:

1. Веклич Ю. М. Геооловий морфо-літогенез та методологічні аспекти його дослідження. Монографія. – Київ: УкрДГПІ, 2018. – 254 с. Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1pOOzqi-sOGO6OY7J7fzzZ7n5KThWkHO_/view?usp=sharing
2. Герасименко Н. П. Палеогеографія четвертинного періоду України (палеоландшафти): підручник. К.: Принт-Сервіс, 2020. 296 с. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1-oYNavJPqyUbI9XvqHKLqHnlf36ox6IZ/view?usp=sharing>
3. Дорошкевич С. П. Природа Середнього Побужжя у плейстоцені за даними вивчення викопних ґрунтів. К.: Наукова думка, 2018. 175 с. Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1Jt5a4VHF03gWXMxpAvulC7g_zRrp2GeF/view?usp=sharing
4. Сиренко Е. А. Палиностратиграфия континентальных верхнемиоценовых – нижнеплейстоценовых отложений южной части Восточно-Европейской платформы. К.: Наук. думка, 2017. 338 с.
5. Daniau A.-L., Desprat S., Aleman J., Bremond L., Davis B., et al. Terrestrial plant microfossils in palaeoenvironmental studies, pollen, microcharcoal and phytolith. Towards a comprehensive understanding of vegetation, fire and climate changes over the past one million years. *Revue de Micropaléontologie*, Elsevier Masson, 2019, 63, pp.1-35. Режим доступу: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02322171/document>
6. Cao W., Zahirovic S., Flament N., Williams S., Golonka J., Müller R. D. Improving global paleogeography since the late Paleozoic using paleobiology. Published by Copernicus Publications on behalf of the European Geosciences Union. Режим доступу: <https://bg.copernicus.org/articles/14/5425/2017/bg-14-5425-2017.pdf>

Додаткові

1. Applications to paleogeography: Paleomagnetism: Chapter 10. Режим доступу: <https://www.geo.arizona.edu/Paleomag/chap10.pdf>
2. Rapp D. Ice Ages and Interglacials: Measurements, Interpretation and Models. – Berlin-Heidelberg: Springer, 2012. – 430 с.
3. Wright N., Zahirovic S., Tobin J. Introduction to Paleogeography: Paleogeographic Reconstructions using Raw Paleobiology Data. EarthByte Research Group, School of Geosciences, University of Sydney, Australia. Режим доступу: https://www.earthbyte.org/webdav/ftp/earthbyte/GPlates/TutorialData_GPlates2.1/Tutorial_2.6_Introduction_to_Paleogeography_Paleogeographic_Reconstructionsusing_Raw_Paleobiology_Data.pdf
4. Гнатюк Р. М. Навчальна програма, питання та методичні вказівки для семінарських занять і самостійних робіт з курсу “Палеогеографія України”. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 29 с. Режим доступу: <http://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/phu1.pdf>
5. Иноземцев Ю.И. Палеогеография Азово-Черноморского бассейна в четвертичное время / Ю.И. Иноземцев, А.А. Парышев, Л.В. Ступина, Е.Н. Рыбак // Геология і корисні копалини Світового океану. 2019. Т. 15, № 4 (58). С. 36-56. Режим доступу: <https://doi.org/10.15407/gpimo2019.04.036>
6. Матвійшна Ж. М., Кармазиненко С. П., Степанчук В. М., Рижов С. М. Результати палеогеографічних і археологічних досліджень пізньопалеолітичного пам'ятника Плесна. Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/83938/08-Matviyishyna.pdf?sequence=1>
7. Основи палеогеографії : навчальний посібник / автори-укладачі : С.Г. Половка, Д.О. Панкратенкова. Умань : 2015. 107 с.

8. Поліщук Л.Б. Палеогеографія України. Практикум для студентів спеціальності 6.040104 «Географія»: Навчально-методичний посібник / [кол. авт. За ред. В.А. Пересадько, В.Е. Лунячека, К.В. Шпурик]. Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2015. 152 с.

9. Поліщук Л.Б., Старіков М.Д. Палеогеографічні реконструкції розвитку природи минулих геологічних часів: Навчально-методичний посібник для студентів-географів вищих навчальних закладів. Харків: ХНУ ім. В.Н.Каразіна, 2014. 24 с.

10. Просторово-часова кореляція палеогеографічних умов четвертинного періоду на території України / Матвіїшина Ж. М., Герасименко Н. П., Передерій В. І. та ін. / За редакцією Ж. М. Матвіїшиної. К.: Наукова думка, 2010. 192 с. Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1EQpcAhgmRCLvK4IVkTo5uhST2uEoaBC9/view?usp=share_link

11. Сіренко І., Іваник М. Палеогеоморфологія: навчальний посібник. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1AL2CEROGnrzj-chPsbOqMyrZMJTwlIx6/view?usp=sharing>

12. Стецюк В. Проблеми палеогеографії антропогену України // Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат і прилеглих територій. 2016. Вип. 1. С. 215-233. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prgeomorpal_2016_1_21

Інформаційні ресурси

1. <https://dl.sspu.edu.ua/course/view.php?id=8916> - дистанційний курс на Moodle СумДПУ
2. <https://igu.org.ua/node/143> – сторінка сектору палеогеографії Інституту географії НАНУ.
3. <https://geography.lnu.edu.ua/department/geomorphologyandpaleogeography> – сторінка кафедри геоморфології і палеогеографії ЛНУ імені Івана Франка.
4. <https://museumkiev.org/paleontology/pleistocen.html> – сторінка відділу палеонтології ННПМ НАН України.